

AFYON MÜZESİ'NDEN BİR GRUP HEYKELTIRAŞLIK ESERİ

S.Sezin SEZER*

Özet

Bu çalışmada, bugün Afyon Müzesi'nde yer alan ve Afyon'a komşu şehirlerden ve Afyon'un bazı ilçelerinden Müze'ye getirilmiş olan yedi adet heykeltıraşlık eseri incelenmiştir. Bu eserler; iki adet zırhlı imparator heykeli, dört adet giyimli erkek heykeli ve bir adet giyimli kadın heykelinden oluşmaktadır ve Roma dönemine tarihlendirilmişlerdir. Kaliteli malzeme ve işçiliğe sahip olan eserler aynı zamanda ait oldukları antik kentlerin heykeltıraşlık aktivitesi ve kültürel zenginliği hakkında da fikir vermektedirler. Antik kentlerin heykeltıraşlık buluntularının yeterince yayınlanmamış olduğu göz önüne alındığında bu heykeltıraşlık eserlerini bilim dünyasına tanıtmak önemli bir katkı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afyon Müzesi, Roma Dönemi, Zırhlı İmparator Heykeli, Giyimli Kadın Heykeli.

A GROUP OF SCULPTURE WORK FROM THE AFYON MUSEUM

Abstract

In this study, seven sculptural works from the neighbouring cities and districts of Afyon that were brought to the Afyon Museum were examined. These works include two armoured statue of the emperor, four dressed male statue and one dressed woman in the statue and they were recorded as the works belonged to the Roman period. The works that have quality materials and workmanship also give some clues regarding the sculpture activity and cultural richness of the ancient cities. When unpublished studies about the sculptures of the ancient cities are taken into consideration, introducing these sculptural works to the world of science can make important contributions.

Key words: Afyon Museum, Roman Period, Armoured Statue of the Emperor, Dressed Statue of Woman.

Giriş

Bu çalışmada; Afyon'a komşu olan Uşak, Eskişehir, Kütahya şehirlerinden ve Afyon'un; İncehisar, Şuhut, Sandıklı ilçelerinden Afyon Müzesi'ne¹ getirilmiş olan toplam yedi adet heykeltıraşlık eseri incelenmiştir. Bu eserler; iki adet zırhlı imparator heykeli, dört adet giyimli erkek heykeli ve bir adet giyimli kadın heykelinden oluşmaktadır. Çalışma kapsamındaki eserlerin seçilme sebebi hepsinin Phrygia Bölgesi sınırları içerisinde yer alan antik kentlere ait olmasıdır.

¹ Söz konusu eserler için çalışma izni veren ve Müze'de çalışma yaptığım süre içerisinde hiçbir yardımı esirgemeyen Afyon Müzesi Müdürü sayın Mevlüt Üyümez ve Müze Uzmanı sayın Ahmet İlaslı'ya çok teşekkür ederim.

1-Erkek Torsosu

Res. 1 a-c

Müz.Env.Nr. 1381

Buluntu Yeri ve Tarihi: Kütahya ili, Eğret Kasabası, M.İşıklar Köyü, 1934

Malzeme : Orta kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,132 m., g. 0,50 m., d. 0,30 m.

Korunma Durumu: Baş, sağ kol ve omuz, sol kolun dirsekten aşağısı ve her iki ayak eksiktir. Üst baldır hizasından kırılmış olan bacak ve gövde birleştirilmiştir. Vücudun sol tarafından aşağıya inen giysi kıvrımlarında kırıklar vardır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Ayakta duran yarı çıplak bir erkek tasvir

edilmiştir. Figür, *himation* giymiştir ve *himation* vücudun sağ üst yarısını açıkta bırakmıştır. Vücut ağırlığını sabit olan sağ bacak taşımaktadır serbest olan sol bacak ise dizden hafifçe bükülerek biraz öne uzatılmıştır. *Himationun* bir ucu vücudun ön tarafında kalın rulo biçiminde sağ kalçadan başlayarak sola doğru diagonal bir şekilde yükselerek sol omuza atılmıştır. *Himationun* diğer ucu ise arkadan öne atılarak sol omuzdan ayak bileklerine kadar sarkıtılmıştır. Sol omuz üzerindeki *himation* bu bölümde kolun neredeyse dirseğe kadar olan kısmını örtmüştür. Sol omuzdan aşağıya sarkan kıvrımların uçları zikzak biçiminde sonlanmıştır. Sağ bacağın üzerindeki kıvrımlar vücudun sol tarafına doğru diagonal bir biçimde yükselmiştir. Sağ bacağın hareketi nedeniyle giysi bu noktada gerilmiş ve giysinin altından bacağın varlığı ortaya çıkmıştır. Olgun bir erkeğe ait özellikler taşıyan vücudun göğüs ve karın kasları güçlü bir biçimde işlenmiştir. Sol kol dirsekten bükülerek öne uzatılmıştır. Sağ kol ise hafif yana açılarak aşağıya sarkıtılmış olmalıdır.

Orjinali Klasik döneme dayanan bu tip; tanrı Zeus² ve Asklepios'un³ tasvirlerinin yanı sıra Roma döneminde tanrılaştırılmış imparatorların heykelleri için de kullanılmıştır⁴.

Eser, bir tanrıya ya da bir imparatoru betimlemiş olmalıdır ve eserin herhangi bir atribüsü korunmadığı için kimliği hakkında kesin bir şey söylemek oldukça zordur. Bunun yanı sıra eser; tip ve üslup bakımından Perge'de bulunmuş olan Zeus heykeli⁵ ile büyük bir yakınlık göstermektedir. Sağ bacağın taşıyıcı ve solun serbest oluşu, *himationun* vücuda sarılışı ve ana çizgileri ile kıvrımlar bu benzerliği belirtmektedir. Bu iki eser şüphesiz aynı orjinaline dayanıyor olmalıdır.

Eseri, sahip olduğu stil ve işçilik itibarıyla M.S. 2. yüzyıla tarihlendirebiliriz.

² bkz. Paribeni, 1959: 81, Nr. 191, Tav. 109; Ridgway, 1970: 21, Fig. 20; Merker, 1973: 30, Nr. 69, Figs. 48-49; Mansel, 1975: 91, Abb. 59; Voutiras vd., 1997: Nr. 250, 292; Boardman, 2005: Nr. 228.

³ Holtzmann, 1984: Nr. 139, 264, 294, 373.

⁴ Lippold, 1936: Nr. 550, Taf. 40; Vermeule, 1968: Figs. 125, 167; Bieber, 1977: Pl. 17, Fig. 92; Pl. 18, Figs. 97-98.

⁵ Mansel, 1975: 91, Abb. 59

2-Oturan Erkek Torsosu

Res. 2 a-b

Müz.Env.Nr. 9970

Buluntu Yeri ve Tarihi: Afyon ili, Şuhut Köyü eteği kanal kazısı, 1984

Malzeme: İnce kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,132 m., g. 0,58 m., d. 0,53 m.

Korunma Durumu: Baş, sol göğüs, omuz ve kol, sağ kol, sağ ayak, sol ayağın yarısı, tahtın sol tarafı eksiktir. Her iki dizkapağı zedelenmiştir. Giysi yüzeyinde yer yer kırıklar vardır. Sağ kolun yalnızca kol başlangıcı korunmuştur.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Cepheden, yarı çıplak bir erkek tasvir edilmiştir. Bir tahtta oturmuştur ve ayaklarını tabureye uzatmıştır⁶. Figür, *himation* giymiştir ve *himation* vücudun yalnızca kalçadan aşağısını sarmıştır. Vücudun arkasından yukarı çekilen *himationun* ucu toplu biçimde sol omuz üzerine atılmış olmalıdır. Böylece vücudun yukarı kısmı neredeyse tamamen açıkta kalmaktadır. Gövdenin alt kısmını örten *himation* tam karın üzerinde kalın bir kuşak biçiminde gövdenin sol yanından aşağıya doğru sarkıtılmıştır. *Himation* ayak bileklerine kadar inmiştir. Korunmuş olan izlerden sağ ayağına bir *lingula*⁷ giymiş olduğu anlaşılmaktadır. Sağ ayağı ileri ve hafif yana yerleştirilmiş, sol ayak ise geriye ve içeriye çekilmiştir. Sol ayağın bu yerleştirilişinden dolayı sol diz ve üst bacak sağa oranla hafif dışa döndürülmüştür. Oturma biçimi ve bacak hareketi sonucunda iki bacak arasında birbirine paralel ve sarkık kıvrımlar oluşmuştur. Büyük bir olasılıkla sağ kol dirsekten bükülerek ileriye uzatılmıştır ve elinde bir atribü tutuyor olmalıdır. Sol kol ise dirsekten bükülerek yukarı kaldırılmıştır ve sol eliyle asasına dayanıyor olmalıdır.

Oturuş pozunu ve giysi düzenlemesi eserin orjinalinin Klasik döneme dayandığını göstermektedir. Oturuşu, *himationu* giyiniş biçimi, üst gövdesinin çıplaklığı, görkemli vücut yapısı, ayakların ve kolların pozisyonu

⁶ bkz. Richter, 1966: 13-18, Figs. 41-62.

⁷ Morrow, 1985: 147.

gibi tüm bunlar Zeus⁸, Asklepios⁹ ve Poseidon¹⁰ gibi tanrıların tasvirlerinde ortak görülen özelliklerdir. Bununla birlikte bu tasvir, Roma döneminde tanrılaştırılmış imparatorların heykelleri için de kullanılmıştır¹¹.

Dolayısıyla eser, bir önceki örnekte olduğu gibi bir tanrıyı ya da bir imparatoru betimlemiş olmalıdır. Herhangi bir atribüsü korunmadığı için eserin kimliğine dair kesin bir şey söylemek oldukça zordur.

Bununla birlikte eser ile tipolojik olarak en çok benzerlik gösteren örnek Ephesos'dan, Selçuk Müzesi'nde (env.nr.1/24/83) yer alan tahtta oturan Zeus heykelciği¹²'dir. Bu iki eseri karşılaştırdığımızda; oturuşları, *himationun* vücudu sarış biçiminin yanı sıra sağ ayağın ileri ve hafif yana yerleştirilmiş, sol ayağın ise geriye ve içeriye çekilmiş olmasıyla, bacak hareketleri sonucunda iki bacak arasında oluşan kıvrımların biçimleriyle eserlerin ortak özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla bu iki eser aynı orjinal dayanamaktadır.

Eser, sahip olduğu stil ve işçilik itibarıyla M.S. 2.yüzyıla ait olmalıdır.

3-Giyimli Kadın Torsosu (Ceres Tipi)

Res. 3 a-c

Müz.Env.Nr. 1380

Buluntu Yeri ve Tarihi: Uşak istasyon yolu üzeri, 1932

⁸ Amelung, 1903: 880, Nr. 214, Taf. 113; Amelung, 1908: Nr. 326, Taf. 73; Robinson, 1926: 56, Fig. 116; Hill, 1949: 11-12, Pl. 5, Nr. 18; Richter, 1950: Fig. 612; Paribeni, 1959: 81, Tav. 109, Nr. 192; Furtwängler, 1964: Fig. A 1; Karageorghis, 1964: 31-32, Pl. XXIX, Nr. 25; Fuchs, 1969: Abb. 292; Comstock ve Vermeule, 1971: 155, Nr. 122; Huskinson, 1974: 26-27, Nr. 51, Pl. 21; İnan, 1975: 156-157, Nr. 95, Lev. LXXVIII, 2-3; Aurenhammer, 1990: 24-25, Nr. 2, Taf. 2 a-d; Drew-Bear, 1993: 148, Res. 1; Voutiras vd., 1997: Nr. 259, 262, 302 a, 308, 311-312 b; Boardman, 2005: Res. 182.

⁹ Holtzmann, 1984: Nr. 45-47, 57, 60-65, 67, 71-73, 75, 82, 86, 88-90, 92, 96.

¹⁰ Simon, 1994: Nr. 77, 125, 250, 252.

¹¹ Amelung, 1903: 632-633, Taf.67, Nr. 494; Lippold, 1936: Taf. 40, Nr. 548; Boschung, 1993: Nr. 30, Taf. 220,1; Nr. 184, Taf. 220,2; Andreae, 1995: Taf. 160-164; Rose, 1997: Nr. 29, Pl. 96; Nr. 127, Pl. 236.

¹² Aurenhammer, 1990: 24-25, Nr. 2, Taf. 2 a-d

Malzeme: Orta kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,168 m., g. 0,60 m., d. 0,48 m.

Korunma Durumu: Baş, sağ kolun dirsekten aşağısı, sol el, her iki ayak eksiktir. Giysi yüzeyinde kırıklar vardır.

Teknik ve İşçilik: Omuzlar arasındaki yuva, başın buraya yerleştirilmek üzere ayrı olarak işlendiğine işaret etmektedir.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır. Ayakta duran giyimli bir kadın tasvir edilmiştir. Figür, *khiton* üzerine *himation* giymiştir. Vücut ağırlığını sabit olan sağ bacak taşımaktadır serbest olan sol bacak ise dizden hafifçe bükülerek biraz öne uzatılmıştır. Vücudun üst bölümünde, *khitonun* yakası ve sağ göğse doğru çok az bir kısım görülebilmektedir. Kolların ve vücudun büyük bir bölümünü örten *himationun* geri kalan kısmı sol omuzdan arkaya atılmıştır. Sol kol öne ve aşağıya doğru uzanmış, eli ile *himationun* eteklerini toplayarak bu tarafta kıvrımları yukarı doğru kaldırmıştır. Böylece *himationun* aşağı kısmında sağ taraftan sola doğru yükselen ve elin altında toplanan diagonal kıvrımlar oluşmuştur. Sol bilek üzerinde, bir kısmı sağ dirsek altından başlayıp karın üzerinden geçen diğer kısmı ise sol omuzdan gelen diagonal ve gergin kıvrımlar bir araya toplanmıştır. Sağ dirseğin sert bir şekilde bükülmesiyle burada gerilen *himation* dirsekten yukarı sol omuz üzerine doğru diagonal kıvrımlarla yükselmiş ve buradan arkaya atılmıştır. *Himationun* diğer kısmı ise sol kol üzerinden dikey kıvrımlarla ayakların başlangıcına kadar inmiştir. Eserin karın ve bacaklarını örten giysi yüzeyinde, yatay çizgisel hatlar¹³ işlenmiştir. Bu çizgisel hatlar, antik heykeltıraşlıkta giyimli kadın ve erkek heykellerinin giysi yüzeylerinde çeşitli biçimlerde görülmektedir.

Eserin orjinali Hellenistik döneme dayanmaktadır. Eser, Roma döneminde kadın portre heykelleri için kullanılan en popüler üç tipten birisi olan Ceres tipi'ndedir¹⁴. Bu heykel biçimi, imparatorluk ailesine mensup kadın portrelerinde ve özel portrelerde yaygın bir

¹³ Bu çizgisel hatlar, arkeoloji literatüründe "Press Folds" veya "Liegefalten" olarak nitelendirilmiştir. bkz. Granger-Taylor, 1987: 114-123; Öztepe, 2004: 209-219; Öztepe, 2007: 251-270.

¹⁴ Kruse, 1975: 3-4; Bieber, 1977: 163-165.

şekilde kullanılmıştır¹⁵. Ceres tipi heykellerin Roma dönemi örneklerinin büyük çoğunluğu sol ellerinde buğday başağı, haşhaş ya da nar tutmaktadırlar¹⁶. Sağ dirseğinin sert bir şekilde bükülmesi, eliyle bir meşale tuttuğuna ya da elinin dua hareketi¹⁷ içerisinde olduğuna işaret etmektedir. Bu tipteki kadın portre heykellerinin başları, örtülü¹⁸ ya da açık¹⁹ olabilmektedir.

Roma'dan, Ny Carlsberg Glyptotek'de (env. nr.2595) yer alan Ceres tipindeki giyimli kadın heykeli²⁰ ile birlikte Aphrodisias'dan, Ceres tipindeki giyimli kadın heykeli²¹ duruş biçimi, giysi ve kıvrım özelliklerinin yanı sıra stil ve işçilik itibarıyla de eserimiz ile benzerlerdir.

Dolayısıyla eser, M.S. 2.yüzyılın sonu-3.yüzyılın başlarına ait olmalıdır.

4-Giyimli Erkek Torsosu

Res. 4 a-b

Müz.Env.Nr. 1382

Buluntu Yeri ve Tarihi: Afyon ili, İscehisar Nahiyesi'nde bir temelde, 1936

Malzeme: İnce kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,141 m., g. 0,56 m., d. 0,40 m.

Korunma Durumu: Baş boyundan kırıktır. Sağ kol, bacakların dizlerden aşağısı ve sol kolun dirsekten aşağısı eksiktir. Sol omuzdan inen kıvrımlarda ve giysi yüzeyinde kırıklar vardır.

Teknik ve İşçilik: Boynun korunmuş olan kısmından, başın ve gövdenin tek bloktan yontulduğu anlaşılmaktadır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Ayakta duran giyimli bir erkek tasvir edilmiştir.

¹⁵ Wegner, 1956: 127-128, Taf. 41 a; İnan ve Rosenbaum, 1966: 173, Nr. 230, Pl. CXXIV,1; Kruse, 1975: 3-39; İnan, 1975: Nr. 67-69, Lev. LXV, 1-2; LXVI, 1-3; Smith, 2006: 207-209, Nr. 89, Pls. 69-70.

¹⁶ Smith, 2006: 207-209, Nr. 89, Pls. 69-70 (buğday başağı ve nar)

¹⁷ Ceres tipindeki heykel kaldırılmış kolu ile bkz. Kruse, 1975: 233-234, A 3, Pl. 1; Ceres tipindeki heykel meşale ile bkz. Kruse, 1975: 250-2251, A 32.

¹⁸ Johansen, 1995: 96-99, 196-199, Nr. 38, 87; Smith, 2006: 207-209, Nr. 89, Pls. 69-70.

¹⁹ Atalay, 1989: 97, Nr. 36, Abb. 75.

²⁰ Johansen, 1995: 99, Nr. 38.

²¹ Smith, 2006: 220-221, Nr. 98, Pl. 79.

Figür, *khiton* üzerine *himation* giymiştir. Vücudun sağ üst yarısını açıkta bırakmış olan *himationun* bir bölümü vücudun arkasından dolaşarak sol göğüs üzerinden keskin hatlarla dik bir şekilde aşağıya sarkmış diğer bölümü ise belin biraz aşağısından kalın bir kuşak biçiminde sağ taraftan başlayıp sola doğru yükselmiş ve uçları sol bacak boyunca aşağıya sarkıtılmıştır. Sol kolun korunmuş olan kısmından dirsekten bükülerek öne doğru uzatılmış olduğu ve sağ taraftan gelen kalın rulo biçimindeki *himation* tomarının sol bileğin üzerinden aşağıya sarkıtılmış olduğu anlaşılmaktadır. *Khiton* üzerinde, yakadan karın kısmına kadar iç içe geçen V biçimli kıvrımlar oluşmuştur. Gövde hafifçe kendi sağına doğru dönmüştür. Vücut ağırlığını sabit olan sol bacak taşımaktadır serbest olan sağ bacak ise dizden hafifçe bükülerek biraz öne uzatılmıştır. Sağ yan tarafta bacağın hareketinden dolayı birbirine paralel iç bükey kıvrımlar oluşmuştur bu kıvrımlar, sol omuzdan gelen dik kıvrımlarla birleşerek iki bacak arasında derin kanallı kıvrımlar meydana getirmişlerdir. Başın, eksik olmasına rağmen vücut hareketinden dolayı hafifçe kendi sağına dönük olduğu anlaşılmaktadır.

Eserin, giysi düzenlemesi ve duruş biçiminden Hellenistik dönemin ortalarına tarihlendirilen ve adını Kos'daki *himationlu* erkek heykellerinden²² alan "Kos tipine" dahil olduğu anlaşılmaktadır.

Aphrodisias'dan giyimli erkek heykeli²³ *khiton* üzerine *himation* giymiş olmasıyla, *himationun* bir kısmının önde sol omuzdan aşağıya sarkıtılmasıyla, *khiton* üzerinde yakadan karın kısmına kadar iç içe geçen V biçimli kıvrımlarla, sol omuzdan sarkan *himationun* dikey kıvrımları ve iki bacak arasındaki diagonal kıvrımlarla eserimiz ile ortak özelliklere sahiptir. Aphrodisias örneğinde, sağ kolun altından gelen ve sol bilek üzerinden atılan *himationun* kalın rulo biçimindeki ucunun sol elin içine alınarak kavranması ve bunun uçlarının önde iki bacak arasına doğru yönlendirilip buradan aşağıya sarkıtılıyor olması ile birlikte sağ ve sol ayak pozisyonlarının durumu eserimizden

²² Kabus-Preisshofen, 1989: Nr. 33-37, 42, Taf. 44, 46-47, 50,1; benzer tipteki örnekler için bkz. Mansel, 1958: Res. 10; Tulunay, 2005: 25, Res. 8; Smith, 2006: Nr. 41, 44-45, 50-51, Pls. 30-31, 34-35, 37, 44-47.

²³ Smith, 2006: 162-164, Nr. 44, Pl. 34.

farklı olmasına rağmen iki eserin aynı orjinaline dayandığında kuşku yoktur.

Eser, M.S. 2. yüzyılın sonlarına ait olmalıdır.

5-Giyimli Erkek Kabartması

Res. 5 a-b

Müz.Env.Nr. 1455

Buluntu Yeri ve Tarihi: Eskişehir ili, Çifteler, Çatmapınar Köyü, 1969

Malzeme: Orta kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,66 m., g. 0,58 m., d. 0,30 m.

Korunma Durumu: Boyun ile karın arası korunmuştur. Baş, her iki kol, bacaklar ve ayaklar eksiktir. Sol omuza atılan giysi tomarında ve giysi yüzeyinde kırıklar vardır.

Teknik ve İşçilik: Eserin arkası kabaca murçlanarak bırakılmıştır bu durumdan eserin yüksek bir kabartmaya ait olduğu anlaşılmaktadır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Giyimli bir erkek tasvir edilmiştir. Figür, *khiton* üzerine *himation* giymiştir. *Himation* sağ omuzu, göğsü ve sırtın sağ tarafını açıkta bırakmıştır. Arkadan yukarı çekilen *himation* tomar halinde sol omuz üzerine atılmıştır. *Khiton* üzerinde yakadan beldeki kemere kadar iç içe geçen birbirine paralel V biçimli kıvrımlar oluşmuştur. Bel kısmında, geniş bir kemer *khitonu* sıkıca sarmıştır. İki ya da üç kere dolanarak bele sarılmış olan kemerin uçları, kemer aralarında dışarı çıkarılmıştır. Kemer, ortada düğümlemiş olmalıdır ve düğümün uçları ise kemerin orta noktasında ve kemerin sağ üst kısmında kemerin altına sıkıştırılmıştır. Vücuda bitişik olan sol kol dirsekten bükülerek öne uzatılmıştır. Gövde, hafifçe kendi sağına doğru dönmüştür.

Aphrodisias'dan oturan erkek heykeli²⁴ *khiton* üzerine *himation* giymiş olması, *khiton* üzerinde yakadan başlayarak göğüslere kadar iç içe geçen birbirine paralel V biçimli kıvrımlarla ve arkadan yukarı çekilen *himationun* sol omuz üzerinde oluşturduğu kıvrımların düzeniyle eserimiz ile benzerdir. Eserimizin Aphrodisias örneğinden farklı olan tarafı ise belinde bir kemer olmasıdır.

²⁴ Smith, 2006: 167-168, Nr. 46, Pls. 37-38.

Eser, M.S. 2. yüzyılın sonlarına ait olmalıdır.

6-Zırhlı İmparator Torsosu

Res. 6 a-d

Müz.Env.Nr. 7477

Buluntu Yeri ve Tarihi: Afyon ili, Sandıklı ilçesi, Kırka Köyü, 1977

Malzeme : İnce kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,108 m., g. 0,59 m., d. 0,45 m.

Korunma Durumu: Boyun ile dizkapakları arası korunmuştur. Baş, her iki kol, bacaklar ve ayaklar eksiktir. *Paludamentum*'un yakadan sarkıtılmış olan kısmında kırıklar vardır. Zırhın üzerindeki kabartmalarda ve deri bantlarda aşınmalar görülmektedir. *Pteryges*'in dilimlerinin çoğu kırılmıştır.

Teknik ve İşçilik: Boynun korunmuş olan kısmından, başın ve gövdenin tek bloktan yontulduğu anlaşılmaktadır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Ayakta duran zırhlı bir imparator tasvir edilmiştir. İmparator, *tunika* üzerine kabartma bezemeli bir zırh (*lorika*) giymiştir. Beline *cingulum* dolanmıştır. Her iki göğüs üzerine düşürülen *paludamentum*, sol omuzu da kapatarak sağ omuz üzerinde bir broş ile tutturulmuş ve *paludamentumun* geri kalan kısmı ise buradan arkaya atılarak sarkıtılmıştır. Zırhın hemen göğüs altı ve kemer üstünde antitetik duran iki grifon bulunmaktadır. Sol omuz bandı *epomides*, *paludamentum*'un altında kalmıştır. Zırhın alt kenarının ortasına; kanatları açık, vücudu cepheden, başı ise profilden gösterilen bir kartal yerleştirilmiştir. Bele dolanan kuşak ortada Herakles düğümüyle bağlandıktan sonra uçları kemerin altından geçirilerek altta ve üstte dalgalı kıvrımlar oluşturmuştur. Zırhın alt kenarında dilimler şeklinde bir sıra *pteryges* vardır. *Pteryges* üzerine çeşitli hayvan başları yerleştirilmiştir fakat bunlar oldukça aşınmış olmaları nedeniyle tespit edilememektedirler. Yalnızca *pteryges*'in sağ kenar diliminde profilden bir koç başı seçilebilmektedir. Sağ kalça kavisinden ve zırhın bantlarının hareketinden figürün vücut ağırlığını sabit olan sağ bacağın taşıdığı serbest olan sol bacağın ise dizden hafifçe bükülerek biraz öne

uzatıldığı anlaşılmaktadır. Vücudu hafif sağına dönüktür. Boynun korunmuş olan kısmından anlaşıldığı kadarıyla baş da hafif sağına dönük olmalıdır. Korunmuş olan örnekler, eserin eksik olan kısımları hakkında bize bilgi vermektedir. Buna göre; sol kolun önce aşağıya sonra da dirsekten bükülerek öne doğru uzatılmış ve bu elinde kılıç tutmakta iken, yana açılan sağ kol ise dirsekten bükülüp yukarı kaldırılarak "Adlocutio" pozunda (orduya hitap eder pozda) olmalıdır.

Eserimiz ile benzer tipolojiye sahip olan bazı zırlı imparator heykellerini incelememiz, zırlı imparatorun kimliği hakkında aydınlatıcı olacaktır.

Alexandria Müzesi'nde (env.nr.3250) yer alan İmparator Marcus Aurelius'un zırlı heykeli;²⁵ zırlın göğüs kısmında antitetik duran iki grifonun yanı sıra, belindeki *cingulum* ile tek sıra *pteryges* ve *pteryges*'in üzerine çeşitli hayvan başlarının yerleştirilmiş olmasıyla eserimiz ile ortak özellikler taşırken zırlın alt kenarının ortasında bir kartalın bulunmaması ve *paludamentumun* yalnızca sol omuz üzerine yerleştirilmiş olması ise eserimizden farklı olan noktalarıdır.

Guelma Müzesi'nde (env.nr.3250) yer alan İmparator Marcus Aurelius'un başka bir zırlı heykeli;²⁶ zırlın göğüs kısmında antitetik duran iki grifon, belindeki *cingulum*, tek sıra *pteryges* ve *pteryges*'in üzerine çeşitli hayvan başlarının yerleştirilmiş olmasının yanı sıra her iki göğüs üzerine düşürülerek, sol omuzu da kapatarak sağ omuz üzerinde bir broş ile tutturulmuş ve geri kalan kısmı ise buradan arkaya atılarak sarkıtılmış olan *paludamentumuyla* eserimiz ile ortak özellikler taşırken, zırlın alt kenarının ortasında bir kartalın bulunmaması ondan farklı olan tarafıdır.

Roma, Villa Borghese'de yer alan İmparator Marcus Aurelius'un diğer zırlı heykeli;²⁷ zırlın göğüs kısmında antitetik duran iki grifon, belindeki *cingulum*, tek sıra *pteryges*, zırlın alt kenarının ortasında bir kartalın yer alması,

²⁵ Wegner, 1939: 167, Taf. 17 b; Vermeule, 1959: 65, Nr. 263; Fittschen, 1999: 26, Taf. 52 b, Nr. B 38.

²⁶ Vermeule, 1959: 59, Nr. 210, Fig. 54, Pl. XVIII; Stemmer, 1978: 171, Nr. 175; Fittschen, 1999: 25, Taf. 52 a, Nr. B 29.

²⁷ Vermeule, 1959: 65-66, Pl. XXI, Fig. 63, Nr. 269.

her iki göğüs üzerine düşürülerek sol omuzu da kapatarak sağ omuz üzerinde bir broş ile tutturulmuş ve geri kalan kısmı ise buradan arkaya atılarak sarkıtılmış olan *paludamentumu* ile eserimizle ortak özelliklere sahiptir.

Perge'den, Antalya Müzesi'nde (env. nr.13.13.79) yer alan İmparator Marcus Aurelius'un zırlı heykeli;²⁸ zırlın göğüs kısmında antitetik duran iki grifon, belindeki *cingulum*, tek sıra *pteryges* ile *pteryges*'in üzerine çeşitli hayvan başlarının yerleştirilmiş olması ve zırlın alt kenarının ortasında bir kartalın yer almasıyla eserimiz ile ortak özellikler taşırken *paludamentumun* yalnızca sol omuz üzerine yerleştirilmiş olması ise eserimizden farklı olan noktasıdır.

Dolayısıyla bu örneklerle aynı tipolojiye sahip olan eserimiz, İmparator Marcus Aurelius'u betimlemiş olmalıdır.

İmparator yontularının amacı, imparatoru onurlandırma ve şerefendirme maksadı dışında, yapılış biçimi ve görünümüne göre de daha değişik ifadelerle dile getiriliyordu. Her yontu, yapılış biçimi ve yerleştirildiği yere göre halka bazı politik mesajlar vermek için dikilmekteydi. Zırlı bir imparator yontusu; imparatorun büyük bir asker olduğunu, vatanın, milletin koruyucusu görevini yürüttüğünü, ordunun sevk ve idaresini en iyi şekilde yerine getirdiğini vurgulamaktadır²⁹.

7-Zırlı İmparator Heykelinin Gövde Alt Yarısı ve Barbar Figürü

Res. 7 a-c

Müz.Env.Nr. -

Malzeme : İnce kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,124 m., g. 0,72 m., d. 0,60 m.; barbar figürünün yüksekliği 0,66 m.

Korunma Durumu: Gövdeye ait kasıklar ile sağ ayak arası ve sol diz kapağının başlangıcı korunmuştur. Gövdenin kasıklarından üst kısmı ve sol bacağın dizkapaklarından aşağısı, sol ayak ve *pterygesin* yanlarındaki dilimler ile birlikte kaidenin ön kısmı ve sol yarısı, sağ bacağının yanında bulunan barbar figürünün dizkapaklarından aşağısı eksiktir.

²⁸ Delemen, 2011: 302, Figs. 23-24.

²⁹ Özgan, 2013: 14.

Teknik ve İşçilik: Deri bantların püsküllü uçlarının, *pterygesin* dilimleri üzerinde yer alan hayvan başlarının yanı sıra barbar figürünün gözbebeklerinin, gözpınarlarının ve ağız açıklığının işlenişinde matkap kullanılmıştır. Deri bantların püsküllü uçlarının arasındaki bağlantı matkap ile oluşturulan küçük köprülerle sağlanmıştır.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Ayakta duran zırlı bir imparator tasvir edilmiştir. İmparator, *tunika* üzerine bir zırh (*lorika*) giymiştir. Zırhın alt kenarında dilimler şeklinde bir sıra *pteryges* yer almıştır. *Pteryges*'in altında tek sıra uçları püsküllü deri bantlar vardır. Tunikanın etekleri bantların biraz dışında kalmıştır. *Pteryges*'in ortasının altına denk gelen deri bant üzerinde, basit bir kaide üzerinde ayakta duran bir Herme yer almaktadır. *Pteryges*'in her dilimi üzerine bir hayvan başı yerleştirilmiştir. Bunlar; (izleyicinin solundan sağına göre) profilden aslan başı, profilden koç başı, ortada cepheden başka bir aslan başı, profilden koç başı'dır. İmparatorun bacak kasları en ufak ayrıntılarına varıncaya kadar plastik bir şekilde büyük bir özenle işlenmiştir ve budurum yüzeyecanlı bir görünüş kazandırmıştır. Figürün vücut ağırlığını sabit olan sağ bacak taşımaktadır serbest olan sol bacak ise dizden hafifçe bükülerek biraz öne uzatılmıştır. İmparatorun sol yanındaki deri bantların üzerindeki kalıntı büyük olasılıkla sol koldan aşağıya sarkan *paludamentumun* uçlarına ait olmalıdır. İmparator ayağına bir *endromides*³⁰ giymiştir. Yalnızca imparatorlara özgü olmayan *endromides*, zırlı imparator heykellerinde oldukça yaygın bir biçimde karşımıza çıkmaktadır³¹.

İmparator heykelinin sağ bacağına yanında yer alan heykel desteğinin önüne bir barbar figürü yerleştirilmiştir. Barbar, ayakta durmaktadır ve barbarlara özgü geleneksel kıyafet³² içerisinde tasvir edilmiştir. Uzun kollu

ve dizlerinin üzerine kadar sarkan bir tunik giymiştir. Tunik hemen göğüslerin altından bir kemer ile bağlanmıştır. Tunüğün altına bir pantolon giymiştir. Üst kısımda ise giymiş olduğu pelerin, iki göğüs ortasında bir broş ile tutturulmuş ve omuzların üzerinden arkaya atılarak buradan sarkıtılmıştır. Pelerinin bir kısmı sol kol altından öne alınmıştır ve pelerin sol tarafta yana atılarak buradan sarkmaktadır. Vücudu cepheden tasvir edilmiştir. Başını yukarı kaldırarak soluna çevirmiş ve büyük bir olasılıkla imparatora bakmaktadır. Korunmuş olan izlerden sağ bacağın sabit olduğu, sol bacağın ise dizden bükülerek sağ bacağına doğru çapraz bir biçimde yaslandığı anlaşılmaktadır. Vücuda yapışık olan sol kolunu, dirsekten büküp karın üzerinden geçirek sağ dirseğin altına yerleştirmiştir. Sağ kol ise dirseği ile karın üzerindeki sol ele dayanmıştır dirsekten bükülen kol boyun altına doğru uzatılmış ve yumruk biçiminde sıkılmış olan el boyun altına yönelmiştir. Saçları, alnın ortasında ikiye ayrılmıştır. Yüzü oval ve etlidir. İri gözleri, açıktır. Ağız hafif aralıktır. Yüzünde korku ve endişe ifadesi vardır.

İmparatorların kazandıkları zafer sonucu yendikleri halkı, dolayısıyla yenilen halkı temsil eden bu barbar figürleri, genelde zırlı imparator heykelinin sağ bacağına yanında³³ yer alırken, bazıları imparatorun ayakları altında imparator tarafından üzerlerine basılırken³⁴ ya da imparatorların zırhı üzerindeki sahnede³⁵ tasvir edilmişlerdir.

Perge'den, Antalya Müzesi'nde (env.nr. A 3266) yer alan İmparator Septimius Severus'un zırlı heykeli;³⁶ tek sıra *pteryges* ve *pteryges*'in dilimleri üzerine çeşitli hayvan başlarının yerleştirilmiş olması, *pteryges*'in ortasının altına denk gelen deri bant üzerinde bir Herme'nin yer alması ve ayaklarındaki *endromides* ile eserimizle ortak özelliklere sahiptir.

Alexandria'dan, Londra British Museum'da yer alan İmparator Septimius Severus'un zırlı heykeli;³⁷ vücut ağırlığını sağ bacağına taşıması,

Taf. 43 a-c.

³³ Vermeule, 1959: Nr. 204, Fig. 51, Pl. XVII; İnan, 1998: 2-12; Smith, 2006: 126-128, Nr. 17, Pl. 17.

³⁴ Vermeule, 1959: Pl. XV, Fig. 47, Nr. 182.

³⁵ Vermeule, 1964: Pl. XVIII, Fig. 5, Nr. 85 A; Gergel, 1994: 203-204, Fig. 12.17.

³⁶ İnan ve Rosenbaum, 1979: 114-116, Nr. 64, Taf. 38.4.

³⁷ Vermeule, 1959: 68-69, Nr. 292, Fig. 66, Pl. XXI.

sol bacağın ise dizden hafifçe bükülerek biraz öne uzatılması, tek sıra *pteryges*, ayaklarındaki *endromides*, kaslı ve güçlü gösterilen bacaklar ile birlikte özellikle deri bantların uçlarındaki püsküllerin işlenişinde matkap kullanılmasıyla eserimiz ile benzer özellikler taşımaktadır.

Dolayısıyla bu iki örnek ile aynı tipolojiye sahip olan eserimiz, İmparator Septimius Severus'u betimlemiş olmalıdır. Özellikle barbar figürün yüzünün ve imparatorun zırhının deri bantlarının ucundaki püsküllerinin işlenişindeki matkap kullanımı ve püsküller arasındaki bağlantının küçük köprülerle sağlanmış olması eserin İmparator Septimius Severus dönemine³⁸ ait olduğunu doğrulamaktadır.

Barbar figürü, İmparator Septimius Severus'un mağlup ettiği bir milleti temsil ediyor olmalıdır. Bu milletin kimliğini ise imparatorun siyasi başarılarına baktığımızda tespit edebiliriz. Parthlar, Romalılar ile yaptıkları anlaşmayı M.S. 195 yılında bozarak Mezopotamya'yı işgal etmişlerdi. İmparator Septimius Severus M.S. 197 yılında Roma'dan ayrılarak çıktığı seferde Parthlar'ı yenmiş ve M.S. 199 yazında Parth seferini sona erdirmişti³⁹. Dolayısıyla barbar figürü, imparatorun yendiği Parth halkını temsil etmiş olmakla beraber eserimiz de imparatorun Parthlar'ı yenerek bu seferden zaferle dönmesi sonucunda yapılmış olmalıdır.

Sonuç

Çalışma kapsamında incelediğimiz eserlerin, ön cepheleri detaylı işlenmiş olmasına rağmen arka kısımları genel hatları belli edilerek bırakılmıştır. 4 ve 6 no. lu eserlerde baş ve gövde tek bloktan yontulmuştur. 3 no. lu eserde ayrı olarak işlenmiş olan başın, gövdeye eklenmesi için omuzlar arasına bir yuva açılmıştır. İncelenen örneklerden; 1 ve 2 no. lu eserlerin orjinalleri Klasik döneme dayanmaktadır. 3 no. lu eser, ise Roma döneminde kadın portre heykelleri içerisinde en popüler üç tipten birisi olan Ceres tipinde yapılmıştır. 4 no. lu eser, orjinali Hellenistik dönemin ortalarına dayanan "Kos tipine" dahil olan giyimli erkek torsosudur. 6 ve 7 no. lu eserler, ise halka politik mesajlar vermek amacıyla yapılmış olan zırhlı imparator heykelleridir.

Eserlerin buluntu yerlerinin farklı olması ve ait oldukları kentlerde düzenli kazı ve araştırmaların yapılmamış olması bir atölye tespitini imkansız kılmaktadır. Kaliteli malzeme ve işçiliğe sahip olan incelediğimiz eserler, aynı zamanda ait oldukları antik kentlerin heykeltıraşlık aktivitesi ve kültürel zenginliği hakkında da bir fikir vermektedirler. İleride bu kentlerde yapılacak olan kazı ve araştırmalar kentlerin heykeltıraşlığı hakkında daha fazla bilgiye sahip olmamıza olanak sağlayacaktır.

³⁸ bkz. Ward-Perkins, 1948: Pls. IX, 4; X, 1-2; XI, 1-2.

³⁹ Akşit, 1970: 42-43.

KAYNAKÇA

- Akşit, O. (1970). **Roma İmparatorluk Tarihi**, (M.S. 193-395). İstanbul.
- Amelung, W. (1903). **Die Sculpturen des Vaticanischen Museums. Band I**. Berlin.
- Amelung, W. (1908). **Die Sculpturen des Vaticanischen Museums. Band II**. Berlin.
- Andreae, B. (1995),(hrsg.). **Bildkatalog der Skulpturen des Vatikanischen Museums Band I Museo Chiaramonti Teilband 1**. Berlin.
- Atalay, E. (1989). **Weibliche Gewandstatuen des 2. Jahrhunderts n.Chr. aus ephesischen Werkstätten**. ÖAW, Wien.
- Aurenhammer, M. (1990). **Die Skulpturen von Ephesos: Bildwerke aus Stein Idealplastik I, FiE X/1**, ÖAW, Wien.
- Bieber, B. (1977). **Ancient Copies: Contributions to the History of Greek and Roman Art**. New York.
- Boardman, J. (2005). **Yunan Heykeli Klasik Dönem**, (Çev: G.Ergin), İstanbul.
- Boschung, D. (1993). **Die Bildnisse des Augustus**. Berlin.
- Comstock, M. ve Vermeule, C. (1971). **Greek, Etruscan & Roman Bronzes in the Museum of Fine Arts Boston**. Boston, Massachusetts.
- Delemen, İ. (2011). "The Colossal Statue of Lucius Verus Recently Discovered in Perge" *Adalya XIV*: 297-314.
- Drew-Bear, T. (1993). "Afyon Müzesi'nde Bir Heykel Definesi" 10. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 147-152.
- Fittschen, K. (1999). **Prinzenbildnisse Antoninischer Zeit**. Mainz: von Zabern.
- Fuchs, W. (1969). **Die Skulptur der Griechen**. Munich.
- Furtwängler, A. (1964). **Masterpieces of Greek Sculpture: essays on the history of art**. Chicago.
- Granger-Taylor, H. (1987). "The Emperor's Clothes: The Fold Lines", **The Bulletin of The Cleveland Museum of Art**: 114-123.
- Gergel, R.A. (1994). "Costume as Geographic Indicator: Barbarians and Prisoners on Cuirassed Statue Breastplates" **The World of Roman Costume**, (Ed: J.L.Sebesta ve L.Bonfante), Wisconsin.
- Goldman, N. (1994). "Roman Footwear", **The World of Roman Costume**, (Ed: J.L.Sebesta-L. Bonfante), Wisconsin.
- Harrison, E.B. (1953). **Portrait Sculpture. Agora I**. Princeton.
- Hill, D.K. (1949). **Catalogue of Classical Bronze Sculpture in the Walters Art Gallery**. Baltimore.
- Holtzmann, B. (1984). "Asklepios" *LIMC II,1*: 863-897; *LIMC II,2*: 631-667.
- Huskinson, J. (1974). **Roman Sculpture from Cyrenaica in the British Museum**, Newcastle.
- İnan, J. (1975). **Side'nin Roma Devri Heykeltıraşlığı**, Ankara.
- İnan, J. (1998). "Zırlı Traian Heykeli" *Arkeoloji ve Sanat* 84: 2-12.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. (1966). **Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor**, London.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. (1979). **Römische und frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei: Neue Funde**, Mainz am Rhein: von Zabern.
- Johansen, F. (1995). **Catalogue Roman Portraits II Ny Carlsberg Glyptotek**, Ny Carlsberg Glyptotek.
- Kabus-Preishshofen, R. (1989). *Die Hellenistische Plastik der Insel Kos, AM: Beih; 14*, Berlin: Gebr. Mann.
- Karageorghis, V. (1964). **Sculptures from Salamis I**, Nicosia- Cyprus.
- Hill, D.K. (1949). **Catalogue of Classical Bronze Sculpture in the Walters Art Gallery**. Baltimore.
- Holtzmann, B. (1984). "Asklepios" *LIMC II,1*: 863-897; *LIMC II,2*: 631-667.

- Huskinson, J. (1974). **Roman Sculpture from Cyrenaica in the British Museum**, Newcastle.
- İnan, J.(1975). **Side'nin Roma Devri Heykeltıraşlığı**, Ankara.
- İnan, J. (1998). "Zirhli Traian Heykeli" *Arkeoloji ve Sanat* 84: 2-12.
- İnan, J. ve Rosenbaum,E. (1966). **Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor**, London.
- İnan, J. ve Rosenbaum,E. (1979). **Römische und frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei: Neue Funde**, Mainz am Rhein: von Zabern.
- Johansen, F. (1995). **Catalogue Roman Portraits II Ny Carlsberg Glyptotek**,Ny Carlsberg Glyptotek.
- Kabus-Preissshofen, R. (1989). *Die Hellenistische Plastik der Insel Kos, AM: Beih; 14*, Berlin: Gebr. Mann.
- Karageorghis, V. (1964). **Sculptures from Salamis I**, Nicosia- Cyprus.
- Kruse, H.J. (1975). **Römische Weibliche Gewandstatuen des Zweiten Jahrhunderts n.Chr**, Göttingen.
- Landwehr, C. (2000). **Die Römischen Skulpturen von Caesarea Mauretaniae II, Idealplastik, Männliche Figure**, Mainz: von Zabern.
- Lippold, G. (1936). **Die Skulpturen des Vaticanischen Museum**, Berlin.
- Mansel, A.M. (1958). "1957 Senesi Side ve Perge Kazıları" *Türk Arkeoloji Dergisi* VIII,1: 14-16.
- Mansel, A.M. (1975). "Bericht über Ausgrabungen und Untersuchungen in Pamphylien in den Jahren 1957-1972" *Archäologischer Anzeiger*, Heft 1: 49-96.
- Merker, G. (1973). **The Hellenistic Sculpture of Rhodes**, *SIMA 40*, Göteborg.
- Morrow, K.D. (1985). **Greek Footwear and the Dating of Sculpture**, Wisconsin.
- Paribeni, E. (1959). **Catalogo delle Sculture di Cirene: Statue e rilievi di carattere religioso, Monografie di Archeologia Libica-V**, Roma.
- Richter, G.M.A. (1950). **The Sculpture and Sculptors of the Greek**, London.
- Richter, G.M.A. (1966). **The Furniture of the Greeks, Etruscans and Romans**, London.
- Ridgway, B.S. (1970). **The Severe Style in Greek Sculpture**, Princeton.
- Robinson, D.M. (1926). "Roman Sculptures from Colonia Caesarea (Pisidian Antioch)". *The Art Bulletin*, Vol. 9, No. 1: 5-69.
- Rose, C.B. (1997). **Dynastic Commemoration and Imperial Portraiture in the Julio-Claudian Period**, Cambridge.
- Simon, E. (1994). "Poseidon" *LIMC* VII,1: 447-497; *LIMC* VII,2: 352-393.

Res. 1a

Res. 1b

Res. 1c

Res. 2a

Res. 2b

Res. 3a

Res. 3b

Res. 3c

Res. 4a

Res. 4b

Res. 5a

Res. 5b

Res. 6a

Res. 6b

Res. 6c

Res. 6d

Res. 7a

Res. 7b

Res. 7c